

ומצינו (כנראה: נמצינו) שיותר יעשה החק את פעולתו המוסרית, מאשר יעשה את כוונתו הממשית

ואמרו בסנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה כו' (נקראת 'חובלנית'). ומה נפלא הדבר להחמיר בעיקר המשפט ולגדור באופני הדרישה והחקירה והוצאת הדבר לפעולות. וגם זה פועל על מדת המוסריי, שהריגת הנפש צריכה כ"ג סנהדרין וכל הפרטים הנפלאים הדרושים. ונתנו את ענין הכיפה, לבער באמת אותן שלא הועיל עליהן כל מדת המוסר. וגם זה מועיל על המוסר בכל הפרטים, בהיות קיום ענין הכיפה והקיום הכללי של כל החקים האלה, יחדיו יהיו תמים, שקול במאזני צדק אף לפי ראות האדם.

ויתכן בזה ענין 'עין תחת עין' — כי הכוונה ללמד את העונש לטעת בלב העם העוול. ולכוונה הזאת נכון לומר בסגנון נמרץ, וכאשר יאמר ה' ית' שראוי לכתוב בתורה על המשחית עין רעהו עין תחת עין — הפועל הרבה על רגש אנושי באמצעות רגשי קדש ורגשי אמונה' (מתוך רשימה מהחזו"א זצ"ל. מובא בקובץ אגרות ח"ג פב).

*

... ובזה מתבאר גם מה שאמרו ז"ל (מכות ז): סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אחד לשבעים שנה. רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים: אילו היינו שם, לא נהרג אדם מעולם. ולכאורה צריך עיון, איזו תועלת יש בזה אם מוצאים דרך לפטור את האשם מעונש, אדרבא, הרי הסנהדרין אחראית להוציא לאור משפט הרשעים? אלא יסוד כל עונשי בית דין הוא, שלא הטילה התורה על בית דין להעניש את החוטא בעונש המגיע לו, כי השי"ת בעצמו מעניש כרצונו, והרבה שלוחים למקום. אלא הכוונה שבית דין ילמדו דעת, ולזה די במה שהעונש כתוב בתורה, וישנה אפשרות אפילו רחוקה להוציא לפועל. כגדר שאמרו רז"ל על בן סורר ומורה (ע' סנהדרין עא) שלא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב — דרוש [למד להשמר מהחטא] וקבל שכר [על זה מן הקב"ה] (מתוך מכתב מאלהו ח"ג עמ' 298).

דף נד

'איש פרט לקטן' — הראשונים ז"ל עמדו על הצרכת מיעוט קטן מחיובים, הלא אינו בר עונשין כלל (ע' במצוין על הגליון לעיל נב: ועתוס' פסחים צא:). יש מי שכתב לתרץ לפי שבני נח מצווים על העריות, הוה אמינא שגם קטן ישראל שהגיע לכלל דעת יהרג [כנכרי, שלא נאמר בו דין 'בן י"ג'], שהרי 'מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור', כי התורה הוסיפה מצוות במתן תורה ולא גרעה ממה שהיה עד אז — לכך הוצרכנו ללימוד מיוחד לפטור קטן שאינו 'איש' מכל עונשין, אף מדברים שבן נח מוזהר עליהם (עפ"י אמת ליעקב קדושים כ').

עוד בדין קטן בן נח, שאינו תלוי בשיעור גדלות בשנים ובסימנים אלא לפי שלימות שכלו — ע' בשו"ת חתם סופר יו"ד שיו; מהרי"א יו"ד ס"א; מנחת שלמה לד.

'נכרי הבא על אביו חייב שתיים... מסתברא מילתא דרב יהודה בישראל, בשוגג ובקרבן, והאי דקאמר נכרי — לישנא מעליא הוא, דאי סלקא דעתך נכרי ממש, דינו מאי ניהו קטלא, בתרי קטלי קטלת ליה?!' — יש לדקדק שגם בגוי חייב מיתה משום שני איסורים, זכור ואביו, שאם לא כן, כיצד משום לשנא בעלמא נקט דבר שאינו אמת — 'נכרי... חייב שתיים'. אלא שאין נפקא מינה לדינא בשאלה זו. וצ"ע (עפ"י מנחת חינוך ריא, וזו חזר בו ממה שכתב במצוה קפט, ד).

וצ"ב במה שכתב המאירי שבנכרי יש בו תורת שני חיובים במזיד לענין התראה — והלא אזהרתם היא מיתתם. [והיה נראה לדחוק ולומר כיון שכל חיוב ב"נ על האב נלמד מן האמור בישראל, כרבנן (נז): דילפי מ'איש איש', שהרי מן האמור בציווי ב"נ אין האב בכלל (כדלהלן נח), הלכך דיו להיות כישראל ולא יתחייב בשנים אלא בהתראה, אך קשה מדברי המאירי עצמו שנקט (נז): וכרש"י ורמ"ה. ודלא כדעה המובאת בירושלמי ועוד) שנכרי הבא על נערה המאורסה, נידון בעד אחד ובדין אחד, ולא בעדה עדים והתראה].

ולכאורה יש נפקותא בשאלה זו, כאשר אנסוהו לזכר איזה שיהיה ומרצונו בחר באביו, שחייב משום אביו כיון שלא היה אנוס באיסור זה.

'אין עונשין מן הדין' — אף על פי שהנפקותא היא לענין חיוב קרבן ולא עונש מיתה או מלקות, גם זה בכלל 'אין עונשין מן הדין'. כן כתב בספר יד דוד. והעיר מכאן על הריטב"א והמהרי"ק (ע"ש). ונראה שאין ראייה מכאן אלא בכגון נידוננו, שהשאלה היא על עיקר האיסור של אביו. אך לא כשהאיסור ידוע כבר, והנידון כולו מתייחס לענין הקרבן (כן כתב בספר משמרות כהונה. וע"ע ערול"ג). וע' בשבועות ל"א שמשמע לכאורה שהש"ס נוקט שעונשים קרבן מן הדין. ובתוספתא (שבועות פ"ג) נראה שהדבר שנוי במחלוקת תנאים. ע"ע בענין זה במובא ביסוף דעת מכות יד וכריתות טו.

על 'אין עונשין מן הדין' בדרך הסוד — ע' בספר עשרה מאמרות, מאמר המדות, א.

'ורבי יהודה, שהוא מיבעי ליה משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת איש' — כתב בתוס' הרא"ש (נג). שלא חלק ר' יהודה אלא באשת אב, שפטור עליה משום אשת איש, אבל אמו לא נתמעטה משום אשת איש.

עוד נראה לכאורה שלא אמרו אלא בזמן שהיא מקודשת לאביו, אבל אם גרשה או מת ונתקדשה לאחר, חייב גם משום אשת איש. וקושיית הגמרא ממתניתין — משום דקתני 'בין בחיי אביו... שמשמע גם כשנשואה לאביו חייב שתיים. [וע' במש"כ במשנה שזה גופא החידוש שהתנא בא להשמיענו, שחייב גם משום אשת איש כשמקודשת לאב].

'ולחייב נמי משום אשת בנו? אמר אביי פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו, לומר לך זו היא כלתו זו היא אשת בנו' — ע' רש"י ותוס', שהכתוב הנוסף בא לאסור כלתו לאחר מיתת בנו. והרמב"ן חולק וסובר שאין צריך על כך קרא [כי דוקא באשת אב הוצרכנו לכך, לפי שלאחר מיתה אין כאן אישות, אבל לענין שם 'כלתו', אין חילוק בין מחיים לאחר מיתה]. וסוף הפסוק, אשת בנך הוא, בא לפרש מהי הכלה שנאסרה [שלא תאמר שהכוונה לכלה תחת חופתה. ר"ן, בפירוש דברי הרמב"ן].

לדעת הרמב"ם (בספר המצוות שרש ט) אין לוקים על ריבוי אזהרות באיסור אחד אלא אחת, והרמב"ן (שם) סובר שלוקים על כל אזהרה ואזהרה, מלבד במקום שהאזהרה הנוספת באה ללמד הלכה מסוימת [כגון 'לא תלבש שעטנז' ו'בגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך' שכל פסוק בא ללמדנו הלכה מסוימת].

ולדעה זו צריך לומר לכאורה שלכך אין לוקה על כלתו אלא אחת, משום ש'אשת בנך היא לא תגלה ערותה' בא להשלים הענין וללמד הלכה שלא ידענוה. וקשה דהתינח לרש"י ותוס', בא ללמד שחייב לאחר מיתה, אבל להרמב"ן עצמו אין צריך לכך קרא. וא"כ מדוע לא ילקו שנים בגלל כפילות האזהרה? ואם ללמד על 'כלה' האמורה מקודם שהיא אשת בנו וכן"ל, היה די לכתוב 'אשת בנך' לבד ולא אצטריך 'כלתך'? וגם קשה לאיזה צורך שב והזהיר 'לא תגלה ערותה'? אך כבר כתב הרמב"ן (שם) שממיעוט הכתוב 'היא' דרשו שאין לוקה אלא אחת. ואדרבה, מכאן הוכיח הרמב"ן כשיטתו, שלולא מיעוט מיוחד היו לוקים שנים. ואם כהרמב"ם מדוע ילקו. [ולהרמב"ם צריך לומר שהקושיא היתה שילקו שנים משום שהם שני שמות, 'כלה' ו'אשת הבן'. ע' אבי עזרי סנהדרין [קמא] יט, ד בד"ה הנה נתבאר]. וע"ע מנחת חינוך רא,א.

(ע"ב) 'עונש שמענו, אזהרה מנין? תלמוד לומר ואת זכר... אזהרה לנשכב מנין...' — ואילו העונש מפורש בכתוב בין בשוכב בין בנשכב — תועבה עשו שניהם, מות יומתו דמיהם במ.

'לנשכב מנין, תלמוד לומר לא יהיה קדש... רבי עקיבא אומר אינו צריך...' — טעמו של רבי עקיבא שאינו רוצה להוציא מלא יהיה קדש, כי סובר שהכתוב הזה מזהיר לבית דין שלא יניחו קדשים וקדשות שעומדים לזנות כדרך שעושין עכשיו בארץ ישמעאלים, אבל אזהרה לקדש עצמו לא משמע לו מכאן (יד רמה).

רבי עקיבא אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה — קרי ביה לא תשכב... לא תתן שכבתך — לא תתן שכיבתך' — פירוש, מאחר ולמדנו עונש בין לשוכב בין לנשכב, ניתן לדרוש את הכתוב להוציא ממשמעותו הפשוטה, ללמוד אזהרה לנשכב. [אבל לולא שהיינו שומעים עונש, אין להוציא הכתוב ממשמעו. ובוה מבואר שהוצרך ר' עקיבא ללימוד על עונש הנשכב בבהמה, ולא למדו מלשון שכבתו — קרי ביה 'שכיבתו', כי כאמור אין לדרוש כן אלא לאחר שידענו עונש, ואנו באים להשוות האזהרה אל העונש] (מהרש"א).

בגוף דרשת רבי עקיבא, פרש הרמ"ה: אין הכוונה לדרוש הכתוב בצורה שונה מהקריאה, שהרי רבי עקיבא סובר (לעיל ד.) יש אם למקרא. אלא גם כשאתה קורא לא תשכב משתמע ממנו נשכב, כאילו היה כתוב 'לא תשכב' — כי כן משמע, לא תשכב את זכר לבועלו ולא להיבעל לו. וכן לא תתן שכבתך — לא לבועלה ולא להיבעל לה.

לפי מה שכתבו התוס' (ד.) שאם אין דרשת המסורת מנוגדת לקריאה, אף לרבי עקיבא דורשים המסורת — נראה שאפשר לפרש כפשוטו שדרש את המסורת. ואולם הרמ"ה שנמנע מלפרש כן, אין להוכיח שחולק על התוס', כי יתכן וסבר שכל שהמסורת אינה מורה בדוקא על משמעות שונה מהמקרא, אין לדורשה אחרת מהמקרא גם כשאין סתירה [עכ"פ למ"ד יש אם למקרא]. ולא דמי לכגון 'כפות' — כפת' שחסרון הוי'ו במסורת מטה לדרוש, משא"כ 'תשכב' — תשכב'. ע"ע בשו"ת אבני נזר אה"ע קכא, כה בהגהה, באור מחלוקת רע"ק ורי"ש בדרך פלפול.

'אשר יתן שכבתו בבהמה — בין גדולה בין קטנה' — כלומר, גם טרם התפתחה הבהמה להיות ביאתה ביאה. ושלא כבוכור שאינו חייב כאשר הנשכב קטן שאין ביאתו ביאה [או פחות מבן ג'] כדלקמן (ערוך לנר).

'אבי אמר: אפילו לרב רבי ישמעאל נמי אינו חייב אלא אחת... נפקא ליה משכל שכב עם בהמה'

מות יומת... — ואף על פי שבברייתא למדו מלא יהיה קדש — כבר פרשו רש"י ורמ"ה שלרווחא דמלתא נקט ואסמכתא בעלמא, אבל עיקר האזהרה איננה משם. [וכעין זה נמצא לעיל (מג.), שמפרש רב פפא את הלימוד שנקטה הברייתא ב'אילו לא נאמר' ע"ש. וכן להלן עג. 'אין הכי נמי ואלא ניתן...'. ע"ע בהגהות הרב נאמן שליט"א שבספר 'כסא רחמים'].

וכן כתבו ראשונים בכמה מקומות, על דרשה הנזכרת בש"ס לדין מסוים, אף כי לפי האמת נלמד הדין ממקור אחר; —

ע' תוס' סוכה כד: ד"ה בכתיבה; שם ל. ד"ה כי; ריטב"א שם כט: תוס' יבמות סח. ד"ה אי. וע"ש בתורא"ש שהביא דוגמאות לדבר, עע"ש; תורא"ש ב"מ י: תוס' לעיל לד: ד"ה כדכתיב; שבועות מב: רמב"ן קדושין ג: תורי"ד שם לו: ותוס' שם נו. תוס' ב"ק סג; ראשונים ב"מ נו:

וראה עוד בשפת אמת (חגיגה י על רד"ה מעילה), שהוכיח שכן דרך רז"ל בכמה מקומות. וע"ע בציונים המובאים ביוסף דעת סוטה כד.

[וכיו"ב מציינו בכמה מקומות להרמב"ם בחיבורו הגדול, כפי שכתבו בספרי הכללים, שצ"ן מקור לדין מסוים אע"פ שבגמרא למדוהו ממקור אחר, אלא נקט דרשה פשוטה וכיו"ב].

'זכור לא עשו בו קטן כגדול... אמר רב: לא עשו ביאת פחות מבן ט' שנים כבן תשע שנים' — וכן פסק הרמב"ם (איסור"ב א, יד), אלא שהוסיף: 'וראוי לב"ד להכות הגדול מכת מרדות לפי ששכב עם זכר, ואע"פ שהוא פחות מבן ט'. [ואע"פ שאין הדבר מוזכר בגמרא פסקו הרמב"ם, שראה שסייג גדול בדבר שהמינים מרדים אותנו על זה, ואין לך 'מגדר מלתא' גדול מזה, והרי ב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין. עפ"י שו"ת רשב"ש תרי].

'תניא כוותיה דרב, זכר בן תשע שנים ויום אחד, הבא על הבהמה בין כדרכה...' — ראיית הגמרא היא מהמבואר בברייתא שאין חייב אלא אם הנשכב הזכר בן תשע. ולא פרשו הברייתא כהמשך אחד: 'זכר... הבא על הבהמה... חייב' — לפרש"י משום שכתוב 'זכור' [כן היתה גרסתו וגרסת רמ"ה, דלא כגרסה שלפנינו], ואין שייך לומר כן אלא כלפי הנשכב ולא השוכב.

ועוד, אילו היה זה פירוש הברייתא, מדוע לא שנו בסיפא כמו כן 'האשה בת שלש שנים המביאה את הבהמה עליה... דומיא דזכר' — אלא משמע שהרישא הוא דין בפני עצמו, ובא להשמיענו שאין חייב משום זכור אלא כשהנשכב בן תשע. אבל באשה אין חידוש במה שיאמר 'בת שלש', שהרי הוא דין כללי בכל אשה הנבעלת (ע' משך חכמה קדושים כ, יד. וצ"ב שפשט הסיפא לחייב את האשה ולא את הבהמה, וא"כ מדובר על גדולה דוקא, ולא שייך לומר בת שלש).

*

'דבר אחר: שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו, זו היא שנסקל פלוני על ידה' — צא ולמד כמה גדול ערך כבודו של אדם מישראל לפני הקב"ה; אפילו אדם רשע ובוזי מאד, שעבר במזיד והתראה בעבירה שכזו שיש עמה קלון מרובה, חייבה תורה להרוג את הבהמה שלא חטאה, בבית דין של עשרים ושלשה. והכל כדי למנוע ממנו מעט בזיון, יותר מן העונש המגיע לו לפי מעשיו (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, כ תשל"ג. וע"ש דוגמאות והוכחות נוספות).